

zorgbreedte

LOM-KINDEREN TERUG NAAR DE BASISCHOOL

Lidy Lohmann, projectbegeleidster van een Ontwikkelingsproject Basisschool in Sloten (gemeente Amsterdam) beschrijft in dit artikel hoe een kleuterschool, een lagere school en een lom-school samenwerken om kinderen beter op te vangen op de basisschool. Ook wordt geprobeerd lom-leerlingen terug te plaatsen in het basisonderwijs. Een moeilijk en langdurig proces.

Drie scholen op één terrein

Sloten, een dorp aan de rand van Amsterdam, deel van de gemeente Amsterdam, maar toch dorp gebleven. Een dorp van boeren en tuinders, van iedereen kent iedereen. Heel besloten en ver weg van het rumoer van de grote stad. In dat dorp staan drie scholen op één terrein: de Sint Jozefkleuterschool, de Sint Jozef Lagere school en de Driesprong lom-school. De lagere school en de lom-school zitten zelfs in één gebouw. Op de kleuter- en lagere school zitten voornamelijk kinderen uit Sloten zelf: dorpskinderen. Op de lom-school vooral kinderen uit de stad: rasechte Amsterdammertjes met een 'verleden': tehuizen, school-mislukkingen, gedragsproblemen, etc. Twee totaal verschillende schoolbevolkingen met ieder een eigen nestgeur. Dat had lang zijn weerslag op de contacten tussen beide schooltypen. De woorden kil isolement pasten daar het beste op. Eind jaren zeventig kwam daar verandering in. Er kwamen in het kader van een activeringsplan

meer contacten. De leerkrachten leerden elkaar beter kennen, werden over en weer nieuwsgieriger naar elkaars werkwijzen en vooroordelen sneuvelen. De behoefte aan samenwerking en van elkaar leren groeide.

Naar een samenwerking basisonderwijs / buitengewoon onderwijs

In 1980 resulteerden de contacten in een gezamenlijk aangevraagd en toegekend gekregen Ontwikkelingsproject Basisschool.

De projectdoelen waren gericht op de integratie van kleuter- en lagere school én op de samenwerking basisonderwijs (bao) en buitengewoon onderwijs (buo). In dit artikel gaan we in op de samenwerking bao-buo.

Het doel van de samenwerking was tweeledig:

- 1 het vergroten van de mogelijkheden van het basisonderwijs om kinderen met problemen zelf op te vangen (vergroting van de zorgbreedte);
- 2 het terugplaatsen van buo-kinderen naar de basisschool.

Geen gemakkelijke klus. Theo Kok, teamleider van de lom-school, geeft aan hoe kinderen zijn school binnenkomen:

'Ze komen binnen met een stapel dossiers. Ge-frustreerd door negatieve leerervaringen en faalangstig. Ze hebben veel "testervaring" verkregen uit veelvuldige contacten met de begeleidingsdienst, of een psychologisch bureau. Ze hebben sociaal gezien een moeilijk verleden: ouders in scheiding, plaatsing in een tehuis of pleeggezin. De kinderen ondervinden daardoor een tijdelijke emotionele terugslag. In het begin moeten ze daarom veel tijd en ruimte krijgen om tot rust te komen, om te wennen aan de nieuwe omstandigheden: andere kinderen, andere leerkracht, andere school.

Het "leren" (kennis en vaardigheden) blijft nog een tijd op de achtergrond. Als een kind niet kan of durft lezen, krijgt het nog geen leesboekje onder zijn snufferd. Het moet langzamerhand leren weer als iets positiefs gaan ervaren.'

De basisschool moet leren om in de toekomst ook met deze kinderen uit de voeten te kunnen. Theo Durenkamp, teamleider van de lagere school, zegt erover:

'Kindvolgend onderwijs omvat twee aspecten van zorgbreedte: pedagogische zorg en didactische zorg. In de eerste periode geldt alleen de pedagogische zorg om kinderen te laten acclimatiseren in de omgang met andere kinderen. Daarna komt ook de didactische zorg om de hoek kijken.

We zijn hard bezig ons onderwijs zo te veranderen, dat de kinderen zelfstandig en gedifferentieerd werken waarbij ervaringen van kinderen in het kringgesprek doorwerken in thematisch onderwijs. Dan is iedereen, ondanks verschillen in aanleg, interesse en vooral tempo in staat het onderwijs te volgen wat hij/zij aankan. Dat vereist bekwaamheid van de leerkrachten om om te kunnen gaan met grote verschillen in de klas. De visie en bereidheid om dit uit te voeren is ten volle aanwezig, maar hoe het concreet ingevuld wordt is iets wat in het nieuwe project wordt aangepakt.'

Ook naar de ouders lag er een probleem. In het begin riep de samenwerking schrikreacties op: straks wordt mijn kind de dupe; leren ze nog wel genoeg; nemen ze geen dingen over van die lom-kinderen.

Gelukkig ontdekten zij langzamerhand dat de samenwerking met de lom-school de mogelijkheden

van de basisschool verrijkte en alle kinderen, dus ook hun kind, ten goede kwam.

Een belangrijke factor in het hele proces was, dat op onderwijsvisie-niveau de teams elkaar vonden in de wens thematisch-cursorisch te willen werken. Dat maakte samenwerken beter mogelijk: je werkt immers in dezelfde richting. Het thematisch werken maakt het mogelijk om de aansluiting met de ervaringswereld van de kinderen te garanderen en de 'leerlijn' wordt gewaarborgd in het cursorische deel.

Vergroting van de zorgbreedte

We zijn nu met elkaar bezig de cursorische lijn in onze scholen te verbeteren. Er worden individuele leergangen gemaakt, die beter in de thematische lijn passen en die ook flexibeler te hantieren zijn.

Je moet daarvoor veel loslaten. Onder meer de vertrouwde methodische lijn van de methode. Maar al werkend werden de tekortkomingen van bijvoorbeeld de taalmethode duidelijker: veel spelling, weinig logische opbouw, weinig motiverend, weinig aandacht voor mondeling taalgebruik. Voor spelling worden nu individuele leergangen gemaakt, zodat elk kind oefenstof krijgt, die aansluit bij zijn/haar behoefte, zoals die blijkt tijdens het werken aan een thema.

De Driesprong (lom-school) werkt door haar specifieke buo-deskundigheid en -mogelijkheden ondersteunend naar de basisschool. Ze heeft meer ervaring in het werken met qua niveau heterogene groepen. Ze heeft mogelijkheden voor logopedische, psychologische en remedial teaching hulp.

Een goed sociaal klimaat is heel belangrijk voor kinderen met problemen. Ook daarin wordt gezocht naar verbeteringen. Zo leren leerkrachten van de lom de basisschoolleerkrachten op welke manier je bijvoorbeeld in de kring over de problemen van een kind kunt praten zonder dat dat kind zich in de hoek gezet voelt. Er moet een klimaat ontstaan waarin kinderen fouten kunnen/mogen maken zonder dat de motivatie om te leren verloren gaat.

Terugplaatsing van buo naar bao

We zien drie belangrijke voorwaarden, die vervuld moeten zijn, wil terugplaatsing een kans van slaan hebben.

- 1 *Acceptatie*: het buo-kind moet geaccepteerd worden in de basisschoolgroep;
- 2 *Positief zelfbeeld*: het buo-kind moet voldoen de vertrouwen hebben in eigen kunnen, het moet weer willen leren;

- 3 *Weerbaarheid*: het buo-kind moet zo sociaal vaardig zijn, dat het zich kan handhaven in een nieuwe groep; dat het kritiek aankan.

De *acceptatie*-voorwaarde wordt vervuld door buo- en bao-kinderen (en leerkrachten) met elkaar in contact te brengen. Dat gebeurt als volgt: De bao- en buo-leerkrachten bereiden samen projecten voor, verzamelen materiaal en oefenen met nieuwe werkvormen. Hun leerlingen voeren gezamenlijk projectonderdelen uit en nemen deel aan elkaars kringgesprekken. In gemengde groepen spelen kinderen soms samen. Door deze activiteiten wordt al snel opgepikt dat die kinderen van de lom-school helemaal niet zo anders zijn en zeker niet 'dommer' dan andere kinderen. Vooral de leerlingen hebben dat in de gaten: er ontstaan vriendschapsverbanden. De gemengde groepen (buo/bao) worden op grond van voorkeur van de kinderen samengesteld. De enige reden om hier van af te wijken is als voorspelbaar is dat de samenwerking in de groep moeizaam zal verlopen. Per project en per klas(sen) spreken leerkrachten af hoe vaak en met welke onderdelen de heterogene groepen samenwerken. Meestal varieert dit tussen twee middagen per week tot enkele uren. Onderdelen als uitstapjes, creatieve verwerkingsopdrachten, opstellen en afnemen van interviews en samen bestuderen van boeken uit het documentatiecentrum lenen zich bij uitstek voor gezamenlijk werk. Bij de afronding van ieder project komen de groepen samen. Ze tonen eventueel hun werk of voeren toneelstukjes op en bespreken het project.

Aan het *positieve zelfbeeld* wordt op de lom gewerkt door de stappen in het leerproces te verkleinen, door de kinderen beter hun eigen mogelijkheden te laten ontdekken, door ze te leren te *leren* van fouten in plaats van erdoor ontmoedigd te raken. Vanzelfsprekend moet de basisschool deze wijze van omgaan met kinderen voortzetten en de mogelijkheden daarvoor bij zichzelf ontwikkelen.

Ook aan de *weerbaarheid* van de kinderen wordt op de lom veel aandacht geschonken. Een kind is pas terugplaatsbaar als het behoorlijk zijn mondje kan roeren en voor zichzelf opkomt.

En dan komt het moment dat kinderen teruggaan naar de basisschool. De voorwaarden leken voor Kees en Jan (verzonnen namen) vervuld. Mieke Niehe, leerkracht 5/6 basisschool vertelt het in haar eigen woorden:

Kees:

'In november 1980 benaderde het hoofd van de Driesprong mij om Kees over te plaatsen. Na enige gesprekken met de schoolleiders van beide scholen, de groepsleerkracht van de Driesprong en ouders besloot ik Kees in de groep op te nemen. Met rekenen kon hij goed meekomen, maar al spoedig bleek zijn zwakke plek: taal. Zodra hij het boek maar zag, kreeg hij het ietwat benauwd. Hij begon zich alvast in te dekken door te zeggen dat hij het wel moeilijk vond. Hij had moeite met de spelling maar ook met de taalkundige begrippen zoals werkwoord, deelwoord enzovoort. Mijn probleem was dat ik hem heel moeilijk kon inschatten. Met welke didactische benadering en met welke didactische hulpmiddelen kon ik hem het best begeleiden?

Bij vrijere taalopdrachten, zoals bijvoorbeeld stellen of gedichten maken bleek hij in zijn element. Probleem was alleen, dat hij zich niet aan de gestelde opdracht kon (wilde?) houden. Bij de opdracht: "schrijf eens een verhaal over een spookkasteel" schreef hij die titel erboven, maar weidde rustig 4 à 5 kantjes uit over een skatebord-avontuur. Zijn algemene ontwikkeling was goed. Tijdens kring- en klasgesprekken deed hij een aardige duit in het zakje. Door zijn inbreng kreeg hij alras aanzien bij de rest van de groep. Aan het einde van de cursus besloten wij na enig wikken en wegen om Kees ook de zesde klas te laten doen. Ik wilde hem erg graag houden omdat hij goed vooruitging. Kees heeft dat jaar goed doorlopen, al bleef spelling aan de zwakke kant. Kees is uiteindelijk naar de mavo gegaan.'

Jan:

'In mei '81 werd Jan teruggeplaatst naar de lagere school. We spraken een proefperiode af tot de herfstvakantie om te kijken of het zou lukken om Jan goed op te vangen. Jan zag er niet tegenop, hij kende Kees al. Mijn groep reageerde enthousiast op zijn komst.

Jan had problemen met rekenen en taal. Het tempo lag erg hoog voor hem. Hij werd steeds onzekerder, vroeg bij elke streep of cijfertje of hij het goed deed. Als ik bij hem in de buurt bleef ging

het beter. Waar hij helemaal in opging, was het maken van werkstukken. Die waren prima. In het zelfstandig werken en verwerken van informatie was Jan goed. Maar zo gauw als er iets van een boek op tafel kwam had hij daar, zeker in het begin, moeite mee.

Van zijn oude groepsleerkracht van de Driesprong kreeg ik aanwijzingen om Jan met zijn faalangst te begeleiden. Ik gebruikte die en Jan bloeide weer op. Hij werd zekerder van zichzelf. Bij thematisch-cursorisch onderwijs gebruikte ik het taalboek nauwelijks. Veel leerstof werd door ons zelf gemaakt. Dit had ook een positieve uitwerking op Jan. Taallesjes waren nu niet zo moeilijk en vervelend voor hem. Ik ervoer aan den lijve dat individuele taalbegeleiding veel tijd kost maar de moeite loont. Jan heeft in dat ene jaar veel geleerd. In wereldoriëntatie was hij goed en op het gebied van taalbeschouwing en rekenen heeft hij veel opgepikt. Uiteindelijk is hij naar de banketbakkersschool gegaan. Naar mijn idee voldoende sociaal vaardig en met ruim voldoende kennis op zak om dit aan te kunnen.'

Uit de beschrijving blijkt dat het allemaal niet vanzelf gaat. Een van de leerpunten is dat terugplaatsing eerder moet, al in de middenbouw. Dat gebeurt nu en de overgang vindt geleidelijker plaats. Ook word je je nog eens extra bewust van de noodzaak tot individualiseren. De weerbaarheid van de buo-kinderen was goed: ze waren, rasechte Amsterdammertjes, vlotter gebekt dan de 'beleeftder' Slotener dorpskinderen. Deze ervaringen waren reden om een draaiboek voor een soepeler terugplaatsing op te stellen. Voorlopig ziet het draaiboek er als volgt uit:

Stap 1

De leerkracht van het buo-team signaleert een leerling die voor overplaatsing in aanmerking komt. Het kind kan redelijk tot goed samenwerken met de buo/bao-leerlingen. Het heeft een realistisch beeld over zijn/haar inbreng in de groep en kennis en leervermogen.

Stap 2

De leerkracht observeert het kind nauwkeurig qua leerstijl en gedrag. Hoe pakt een leerling leerproblemen aan? Welke (auditieve of visuele) aanpak helpt daarbij? Hoe reageert een kind als het niet verder kan naar andere leerlingen, wie benadert het om uitleg?

Stap 3

Aan de hand van deze observatiegegevens stellen de buo- en bao-leerkrachten samen een plan op voor de overstap. Dat betekent bijvoorbeeld dat een leerling eerst één- à tweemaal per week lessen die hij/zij leuk vindt op de basisschool gaat volgen. Ook moet het een les zijn, waar hij/zij aardig goed in is. Dit om faalangst en nieuwe negatieve ervaringen met de lagere school te vermijden. Dat volgen van enkele lessen breidt zich dan steeds meer uit tot volledige overplaatsing gerealiseerd kan worden.

Stap 4

Dit plan wordt met ouders en kind besproken.

Stap 5

De overstap van de leerling wordt in de basisschoolgroep besproken. We hechten veel waarde aan het introduceren van de leerling om enerzijds een klimaat te behouden waarin de leerling zich geaccepteerd voelt en anderzijds om het sociaal, helpend gedrag van de basisschoolleerlingen te versterken.

Stap 6

Het plan wordt uitgevoerd en elk onderdeel wordt met alle betrokkenen geëvalueerd alvorens over te gaan naar een uitbreiding.

Hoe verder?

In de praktijk blijkt het voor de basisschoolleerkrachten nog moeilijk om cognitieve eisen uit te stellen tot de sociaal-emotionele voorwaarden daarvoor vervuld zijn. Die sociaal-emotionele factoren en het vervullen ervan zullen daarom nu extra aandacht gaan krijgen in het ontwikkelingsproject. Ook is geïnventariseerd wat de basisonderwijsleerkrachten willen leren van de buitengewoon onderwijsleerkrachten. Die opsomming is illustratief voor de problemen waar je als basisschoolleerkracht voor komt te staan als je lomkinderen wilt opnemen in de groep:

- Hoe verbeter ik de interactie tussen leerkracht en leerling zodat de kinderen zichzelf durven en kunnen uiten?
- Hoe vergroot ik de sociale vaardigheden van leerlingen zodat ze elkaars eigenaardigheden kunnen hanteren en om kunnen gaan met conflicten?
- Hoe leer ik gedragsverandering begeleiden

waarbij de thuissituatie wordt betrokken?

- Hoe krijg ik meer inzicht in methoden en materialen en hoe leer ik benaderingswijzen hanteren om beter aan te sluiten bij de verschillende leerstijlen van kinderen?

Het is een hele omschakeling om het allemaal gerealiseerd te krijgen. Maar we zijn op weg en we beseffen terdege: het lom-kind zal ons een zórg zijn!

kort & krachtig

leesvoer

Ervaringsleren in de praktijk

De afgelopen jaren zijn er vele beschouwingen aan achtergronden, principes en modellen van ervaringsleren gewijd. Maar de praktijk van ervaringsleren, waarin onderwijs en vorming samen gaan, komt zelden uitgebreid aan bod.

In haar boek *Een ervaring rijker* schenkt Wanda Dijkman ruime aandacht aan de manier van werken vanuit de ideeën over ervaringsleren. Drie-

kwart van haar boek bestaat uit een beschrijving van een jaar leren in een vrouwengroep van de Open School Groningen, aangevuld met een meer theoretische toelichting. In de vorm van een interview gaat de schrijfster verder in op de recente ontwikkelingen in het Open Schoolwerk. *Een ervaring rijker* is vooral bedoeld voor begeleid(st)ers van Open Schoolgroepen, cursussen Volwassenen op Herhaling en dergelijke leer-groepen. Het is verder van belang voor iedereen die wil weten hoe ervaringsleren in de praktijk vorm kan krijgen.

Wanda Dijkman *Een ervaring rijker* 203 bladzijden, met tekeningen. Bestellen door overmaking van f 15,- op giro 4265736 van Uitgeverij Pendoor, Amsterdam. ISBN 90 70707 01 2

Taalonderwijs aan Molukse havo-leerlingen

Dit is de titel van Marilah 14, een uitgave van PA De Eekhorst in Assen. Op deze PA is men al enige jaren bezig met een project Bicultureel Onderwijs, speciaal gericht op Molukse leerlingen.

Marilah 14 doet verslag van het onderwijs aan de Molukse leerlingen op de havo-afdeling in de vakken Moluks Maleis en Nederlands.

De Molukse leerlingen worden daartoe — niet zonder aarzeling overigens — uit de normale klas-samenstelling gehaald. Deze ingreep biedt echter de mogelijkheid om op deze leerlingen toegesneden taallessen te geven. De wijze waarop dit gaat, komt in dit studieschrift uitgebreid aan de orde. Een greep uit de voorbeelden:

- het vak Moluks krijgt een volwaardige plaats in het onderwijs

- er vindt vergelijkende taalbeschouwing plaats tussen het Moluks Maleis en het Nederlands

- men kan 'openlijk' schrijven vanuit de eigen ervaringen, bijvoorbeeld over zaken die een belangrijke plaats in hún volwassenwording innemen

Adressen van de auteurs in dit nummer

Henk Claasen, Herenlaan 59, 3701 AS Zeist

Rob Godfried, Ruyschstraat 46 hs, 1091 CD Amsterdam

Dorian de Haan, Jodenbreestraat 68, 1011 NP Amsterdam

Lidy Lohmann, Vlierweg 5, 3991 BA Houten (Utr.)

Charles van der Mark, Van Renesstraat 6, 1741 HD Schagen